Deák Ferenc

„BÁRMIT IS MONDANAK... MUTASSON A LÁTSZAT”

Egy deviáns gyászjelentő és egy deviáns élet Felsőcsernátonban

A halottas szokások rituális mozzanata a nyomtatott szövegként megjelenített gyászjelentő.

A gyászjelentő a kommunikáció része, hiszen a halál hír közvetítését terjeszti. Kezdetben főúri kezdeményezés, majd nagyvárosokban a hír gyors átadását segíti a szórólap osztogatása. Funkcióváltás során – hiszen falun elsősorban orálisan közvetítik a halálhírt, valamint a temetésre vonatkozó információk átadását – a falusi temetési szertartásokba beépül.

A múlt században Csernátonban több nemesi ranggal rendelkező birtokos család élt. Elszármazott rokonaik, ismerőseik gyászjelentőben értesítették hozzátartozóikat a családtagok haláláról. E korai szórólap példányokat mintaként használták későbbi gyászjelentők megfogalmazására és megszerkesztésére.

A múlt század közepén megjelenő gyászjelentő terjesztésének lehetősége csak a falu nemesi családjainak adódott meg.

A gyászjelentő az 1960–1970-es évektől lesz általános a csernátoni halottas szertartásban. Általánossá válása során megváltozik a szórólap eljuttatásának módja. Régebb a kevés gyászjelentőt a temetés előtt egy nappal a család egy távolabbi tagja osztogatta szét a címzetteknek. A gyászjelentő elküldése megtiszteltetés az illető család részére. A családhoz közelálló rokonok, műrokonok kifelejtése a gyászjelentő küldéséből komoly sérelmet jelent. Ma a gyászjelentőt a virrasztóban és a temetés alkalmával a kapuban osztogatják. A gyászjelentő nem az értesítés, az információ átadása, sokkal inkább egy rituális elem, „az elvárásnak való megfelelés, valamint az emlékhagyásra szolgál”[1].

Csernátonban az 1990-es években készült gyászjelentők közt a Bardócz Andrásné gyászjelentője kivételes helyet foglal el. A gyászjelentők mára leegyszerűsödött formájával szemben régi idők példányait idézi. Nem egy régi szórólap formai felépítésének, tartalmi elemeinek átmásolásáról van szó. Megszerkesztésében többféle gyászjelentő elemét viszi át, zsúfolja magába. Szerkezeti felépítésében betartja a gyászjelentők szövegének megszerkesztési szabályait, de túlméretezett körmondataival, zsúfolt motívumhálózatával, a társadalmi életre való utalásokkal, szét is feszíti.

Bardócz Andrásné halála után lánya, Bardócz Zsófia két hét múlva készítetett gyászjelentőt a kézdivásárhelyi nyomdában, és utána kivételesen kevés rokonnak és ismerősnek juttatott belőle. Így a gyászjelentő a temetési

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szertartásból kiszorult, illetve eltolódott. Az eltelt két hét alkalmat nyújtott a szöveg megfogalmazásának átgondolására.

A gyászjelentő kézbesítése és időpontjának eltolódása a szórólap funkcióját megváltoztatja. A temetésen résztvevő falubeliek közül csak „a jómódú és régi" családoknak juttat, és kihagyja az úgynevezett „parasztokat".

Bardócz Zsófia édesanyjától búcsúzva szükségét érezte olyan elemek belevivését a gyászjelentőbe, ami különben nem sajátja ennek a műfajnak. Az elhunyt élettörténetének részletes leírása sohasem volt sajátossága a gyászjelentőnek. Hiszen a gyászjelentőkben az élet és a halál és e két állapothoz tartozó elemek átesztétizálása, megszépítése a mértékadó. Ezzel szemben ez a gyászjelentő reális körülményekre, a saját emberi kapcsolatukra és problémáikra is utal:

„Árván született 1912 május 9-én 53 év özvegység után 1998 április 15-én délután halt meg és 17-én volt a temetése felsőcsernátonban. Élettársával alig 9 évet élt páros életet: 4 gyermeknek adott életet, 2 fiú és 2 lány, még egy kevés ideig nevelőanyja is volt az ötödik gyermeknél. – De a háború után csak egy lányát tudta felnevelni. A félévszázados és még 3 év özvegységi idő – kölcsönös tisztelet, nagyrabecsülés légkörében kívánt Áldást, Életet, Munkát! – A szegények gondozását is munkálta".

Az élettörténet kiemelt mozzanatainak felsorolása után személyes kapcsolatukra utal. Ugyanakkor köztudomású a faluban, hogy együtt élő két nő (Bardócz Zsófia vénlány) nem éltek egymással a legbarátságosabb viszonyban.

„– Bármit is mondanak... mutasson a látszat, én mindig szeretetben – még emlékedben is édesanyám veled vagyok és voltam!! – Mert ő volt a Gondviselés, az Őrködő szeretet életfája, mint egy rejtelmes, meleg forrás volt Lényed. – Felelős őrálló szemével tiszta érték az élet könyvében, példa az Isten dicsősége – az igaz istenfélelem. Nem emberi utak, s annak dicsősége, hanem Isten szentsége volt jellemvonása. Az erős hite Fenség volt számomra. – Élete testi alkonya viruló tavaszban szűnik meg – s az lenne az isteni érzelem, értelem örök tavasza: – ha átfinomulna a társadalmi élet – az volna az igazi erény tavasza".

A gyászjelentő következő mozzanata a „terjedelmes családfánk ágának" felvázolása. A családtagok felsorolása gyakran becenevükön történik, majd utána szélesíti a „családfa" nagyságát a következő hozzátoldással:

„Unokatestvérek sokasága, családtagjai különböző helységekben, közelben, távolban. Férje testvére gyermekeinek családtagjai különböző helységekben, közelben, távolban".

A nagy családfa felvázolása ellentéteként meg kell jegyeznem, hogy a rokonság nem vett részt aktívan a temetésen, vagy egyáltalán részt sem vettek. A temetkezési rituálé lebonyolítását a szomszédok végezték el.

A részletes élettörténet felvázolása és a személyes kapcsolatok részletezése arra irányítja a figyelmet, hogy miért van szükség erre a közösség előtti önigazolásra, valamint a gyászjelentő készítője mit tart fontosnak élettörté-

netükből és mindennapi kapcsolatuk kiemelésére. Az elhunyt és a gyászjelentőjének megfogalmazója a falu perifériájába szorult egyén. Életük nehézségeiből a megszépített, átesztétizált elemeket örökíti a gyászjelentő szövege: a hadiözvegységet, a gyermekek nevelését és elvesztését, a szegények gondozását, a szeretetet, az isteni gondviselést, a kölcsönös tiszteletet és nagyrabecsülést.

A gyászjelentő szövegében átesztétizált élet ellentétben áll a falu véleményével, melyet Bardocz Andrásnéra és lányára vonatkoztatnak.

A gyászjelentő műfaji követelménye, hogy egy közösség idealizált világképét tükrözi az egyén életéről és haláláról.

A kiemelt gyászjelentő túlhaladja a sematikus hangvételt, az élettörténet egyes elemeit felnagyítja, másokat elhallgat. A gyászjelentőből tudatosan kihagyott elemeket állítom szembe a rögzített szöveggel.

A kollektivizálás után Bardocz Andrásné lányával nem áll be a felsőcsernátoni kollektív gazdaságba. A felsőcsernátoni gazdákhoz viszonyítva nem rendelkeznek nagy földtulajdonnal (földtulajdonuk három hektár). Ugyanakkor családtagjaik a megalakuló TSZ pártfogói. A faluban egyedüli kiállásukkal elszakadnak rokonaiktól és kiszorulnak a falu közösségi életéből.

Bardocz Zsófia óvónő végzettséggel rendelkezik, a szomszédos Ikafalván óvónő a kollektív gazdaság megalakulásáig. A kollektív gazdaság létrehozói nem fogadták el Bardocz Andrásnéék kitartását magántulajdona mellett, és ezért igyekeztek megnehezíteni a faluban való megmaradásukat.

A főkönyvelőnő szervezésében felbiztatott férfiak Bardocz Zsófia óvónőt Ikafalváról szekérben lekötözve vitték haza Csernátonba. Ez a megszégyenítő rítus[2] alakította továbbiakban az életüket. Azzal vádolták az óvónőt, hogy elmebeteg és beszámíthatatlan. Később postakihordói alkalmazottként dolgoztak a faluban. Naponta érintkeztek a falu embereivel, de a falu perifériájára szorultak.

A gyászjelentő szövegének vizsgálata felhívja a figyelmet arra, hogy az egyén mit tart fontosnak egy élettörténetből megörökíteni. A címzettekhez való eljutattásával megerősíti eddigi közösségi érintkezésüket.

Maga a nyomtatott szöveg egy élettörténet önigazolásává válik.

ADATKÖZLŐK

Deák Terézia, szül. 1950.
Deák Ferenc, szül. 1943.
Fülöp Gyula, szül. 1953.
Konáth Juliána, szül. 1919.

MELLÉKLET

Bardócz Andrásné, született Fülöp Gizella gyászjelentője:

© www.kjnt.ro/szovegtar

A fájdalom és a mélységes gyász tölti el Lelkem. Siratom őt – mert helye üresen maradt! – Nem érzem az ő mindenre kiterjedő jóságát, nemes szivének áldott melegét. Szeretetben kifogyhatatlan – kitartó a türelemben, a Gondviselésben – A tisztánlátás öntudatával önfeláldozó Szellem és Lélek a helyes tisztesség 53 özvegyi évén *édesanya, nagynéni, keresztmama, unokatestvér, rokon, szomszéd* – hűséges hívő Lelke az istenfélelemnek – Minden időben! – teste pihen a fájdalmaktól. A szellemét Lelkét itt hagyta Családfánk minden személyében – mivel a legnagyobbakra jellemző csodálatos lelkierővel utazott végig az élet folyamán.

hadiözvegy **Bardocz Andrásné**
szül. **Fülöp Gizella**

Árván született 1912 május 9-én 53 év özvegység után 1998 április 15-én délután halt meg és 17-én volt a temetése felsőcsernátonban. Élettársával alig 9 évet élt páros életet: 4 gyermeknek adott életet, 2 fiú és 2 lány, még egy kevés ideig nevelőanyja is volt az ötödik gyermeknél. – De a háború után csak egy lányát tudta felnevelni. A félévszázados és még 3 év özvegységi idő – kölcsönös tisztelet, nagyrabecsülés légkörében kívánt Áldást, Életet, Munkát! – A szegények gondozását is munkálta.

– Bármit is mondanak... mutasson a látszat, én mindig szeretetben – még emlékedben is édesanyám veled vagyok és voltam!! – Mert ő volt a Gondviselés, az Őrködő szeretet életfája, mint egy rejtelmes, meleg forrás volt Lényed. – Felelős őrálló szemével tiszta érték az élet könyvében, példa az Isten dicsősége – az igaz istenfélelem. Nem emberi utak, s annak dicsősége, hanem Isten szentsége volt jellemvonása. Az erős hite Fenség volt számomra. – Élete testi alkonya viruló tavaszban szűnik meg – s az lenne az isteni érzelem, értelem örök tavasza: – ha átfinomulna a társadalmi élet – az volna az igazi erény tavasza.

öccse, Fülöp István és neje Karácsonyi Ella
ifj. Fülöp István (Pistuka) és Ellike és
családjaik és gyermekei, unokái (Enyed)

keresztfia,
Fülöp Sándor és családja

huga
Fülöp Rozália
Sepsiszentgyörgy, jelenleg Bákó

Unokatestvérek sokasága, családtagjai különböző helységekben, közelben, távolban.
Férje testvére gyermekeinek családtagjai különböző helységekben, közelben, távolban.
Volt sógornőjének testvére Váncsa, szül. Hamar Ella néni, gyermekei és családjaik (Sepsiszentgyörgy)
Szomszédok – s a hívő lelkek meleg, őszinte szive Mindenhol - Mindenki Szeretettel

Ezen pár sorral őrizzük emléked az örökkévalóság útján.

© www.kjnt.ro/szovegtar

JEGYZETEK

1. Keszeg, 1999. 33.
2. Ennek a megszégyenítő rítusnak a végrehajtása nem előzménynélküli Felsőcsernátonban. Az 1920-as években, „régi román világ” idején az ortodox vallást felvevő Hollanda család Medgyaszay református lelkészt szekér után kötve vonszolta végig a falun.

IRODALOM

KESZEG Vilmos

1999 Századeléji gyászjelentő lapok, *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 6*. 12–25.

KUNT Ernő

1987 *Az utolsó átváltozás*. Bp.

SZABÓ Péter

1981 Szomorodott szivvel tudatjuk. *Jel-kép II* 1. 29–36.

TRIPOLSZKY Géza

A halálhír közlése. In: *Hungarológiai Közlemények* 3–4. 391–403.

© www.kjnt.ro/szovegtar